

Tri týždne štrajku na vysokých školách

Slovenské školstvo nedávno zasiahli udalosti, pre ktoré by sme márne hľadali precedens. Predovšetkým trojtýždňový štrajk na materských, základných a stredných školách, do ktorého sa v rôznej miere zapojilo vyše 15 000 ľudí, a ktorý svojím trvaním predčil všetky skoršie vystúpenia zamestnancov tohto druhu. Po ňom prezvali štrajkovú štafetu univerzity. Trojtýždňového štrajku sa tu zúčastnilo takmer šesťsto pedagógov a ďalších pracovníkov z dvadsiatich vysokých škôl z celého Slovenska. Zrejme prvýkrát sa tak na Slovensku stalo, že skupina zamestnancov prerušila obvyklú prácu (a vzdala sa mzdy) nie vo vlastnom bezprostrednom záujme, ale za splnenie požiadaviek svojich kolegov a kolegyň. Navyše, spolu šesťtýždňový štrajk nezorganizoval odborový zväz, ale neformálne iniciatívy, ktoré založili radoví zamestnanci, bez platených funkcionárov, takpovediac zdola.

Pravda, požiadavky štrajkujúcich zatiaľ zostávajú nesplnené. Je však zrejmé, že tieto udalosti zanechali hlbokú stopu a budú dôležitým faktorom ďalšieho vývoja. Súčasné medziobdobie spojené s nástupom novej vlády je vhodnou príležitosťou na to, aby sme sa obzreli za dianie posledných mesiacov, zhodnotili ho a uvažovali o tom, čo by malo nasledovať.

Dovoľte osobnú perspektívu. Len tretí rok pracujem ako výskumník na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského. Dianie v regionálnom školstve som sledoval ako doktorand už počas štrajku v roku 2012. Aj preto, lebo viacerí moji bývalí spolužiaci a ďalší známi pracujú na základných či stredných školách. Ich snahe vybojovať si lepšie ohodnotenie som želel úspech. Tak ako oni, i ja som bol sklamaný, keď sa štrajk po troch dňoch skončil. Univerzity sa k nemu nepripojili, aj napriek tomu, že regionálne a vysoké školstvom spolu úzko a všestranne súvisia.

Moju pozornosť vtedy upútali aktivity hŕstky pedagógov z bratislavských škôl, ktorí sa pokúsili v štrajku pokračovať „štafetovou“ formou. Aj v ďalších mestách vzišli z trosiek zbabraného štrajku skupiny aktívnych učiteľov, ktoré boli odhodlané pokračovať v nastúpenom kurze a dôrazne žiadať politickú reprezentáciu, aby držala slovo. Za splnenie známej trojice požiadaviek (rast miezd, vyrovnanie rozdielov vo vybavení škôl, zmena systému celoživotného vzdelávania) začali v roku 2015 organizovať protestné zhromaždenia i ďalšie akcie, ktoré však u kompetentných zostali bez odozvy. Regionálne učiteľské skupiny sa zakrátko spojili do Iniciatívy slovenských učiteľov (ISU). V januári 2016 ISU vyhlásila štrajkovú pohotovosť a 25. 1. vypukol štrajk. Mnohé školy zostali zatvorené, ďalšie predstierali fungovanie v obmedzenom režime.

Odpadlo vyše 400-tisíc vyučovacích hodín.

Učiteľská iniciatíva počas štrajku organizovala verejné stretnutia určené učiteľom, rodičom i širšej verejnosti. Mali pre mňa neopakovateľnú atmosféru: učiteľky z rôznych stupňov na nich otvorene hovorili nielen o problémoch, ktorým čelia, ale najmä o sebaúcte, o spoločnej chuti zlepšiť svoju situáciu. Rodičom trpezlivo vysvetľovali, prečo požiadavky považujú za opodstatnené, navzájom sa povzbudzovali. Viackrát som v priamom prenose sledoval metamorfózu príliš skromných učiteľiek, na sebedomé organizátorky, ktoré dôrazne, presvedčivo a racionálne argumentujú v prospech štrajku. Aj vo mne tieto stretnutia vyvolali chuť zapojiť sa.

Štrajkujúci učelia sa dvakrát obrátili na vysoké školy so žiadosťou o solidaritu. Viaceré inštitúcie a pracoviská zareagovali podpornými stanoviskami. Senát Filozofickej fakulty napokon zvolal zhromaždenie akademickej obce na 8. februára, teda na začiatok tretieho týždňa štrajku. Zišlo sa na ňom aj niekoľko zamestnancov rôznych bratislavských i ďalších vysokých škôl, ktorí chceli prakticky podporiť učiteľský štrajk. Krátko nato sme založili Iniciatívu vysokoškolských učiteľov (IVU), ktorá 9. februára vyhlásila štrajkovú pohotovosť za splnenie požiadaviek ISU a vyjadrila odhodlanie vstúpiť do štrajku od 15. februára do štrajku.

Na jeho prípravu zostával necelý týždeň. Bolo jasné, že väčšinu zo štrnástich tisícov zamestnancov vysokých škôl sa nepodarí ani len osloviť, nieto zapojiť. Ak aj odhliadneme od krátkosti času a absencie akejkolvek organizačnej infraštruktúry, účasťou v solidárnom štrajku nemohli vysokoškolskí pedagógovia získať nič hmatateľné. Rovnako sme si uvedomovali, že cieľom štrajku nemôže byť – na rozdiel od regionálneho školstva – zatvorenie škôl. Zatvorená univerzita nikdy nedokáže vyvinúť taký ekonomický tlak ako materská či základná škola. Rozhodli sme sa preto, že počas štrajku sa vysoké školy stanú tribúnou pre nespokojných učiteľov, ako aj miestom otvorenej a kritickej diskusie o smerovaní slovenského školstva. Prerúšením práce sme chceli vytvoriť priestor i čas na to, aby sa vysokoškolskí pedagógovia i študenti aktívne zapojili do zápasu za dôstojné spoločenské postavenie učiteľského stavu a za lepšiu budúcnosť vzdelávania na Slovensku.

Počet ľudí, ktorí vopred potvrdili účasť na štrajku, dosiahol deň pred jeho začiatkom sotva stovku. Začínali sme s malou dušičkou. Postupne sa však štrajk začal šíriť a číslo presiahlo hranicu dvoch, štyroch, piatich stoviek. Zrazu štrajkovali zamestnanci univerzít v Bratislave, Košiciach, Žiline, Prešove, Banskej Bystrici, Ružomberku, Trnave či Nitre. Cítili sme podporu aj zo strany mnohých kolegov, ktorí sa z rôznych dôvodov rozhodli neštrajkovať. Prekvapilo nás, ako aktívne sa k udalostiam postavili študenti. Nie raz som sa stretol s názorom, že vďaka štrajku sú na svoju *alma mater* znova hrdí. Takmer v každom univerzitnom meste sa konalo množstvo sprievodných verejných podujatí.

Spolu ich bolo vyše sedemdesiat, teda viac ako tri každý deň. Išlo o diskusie, workshopy, demonštrácie, koncerty či besedy s učiteľmi – všetko na podporu požiadaviek zamestnancov regionálneho školstva a šírenie povedomia o problémoch tohto sektora.

Dosluhujúca vláda vytrvala v postoji, ktorý predvídavo zaujala už januári: do piateho marca sa pre učiteľov už nedá nič urobiť. S príchodom volieb zostali požiadavky bez jasného adresáta, a tak sme štrajk na vysokých školách po troch týždňoch prerušili. Od 7. 3. sú obe iniciatívy v spoločnej štrajkovej pohotovosti a naďalej trvajú na splnení pôvodných troch požiadaviek.

Čo teda priniesol štrajk na vysokých školách? Od začiatku sme čelili kritike, že počet štrajkujúcich je príliš nízky; exminister Draxler dodnes hovorí o vysokoškolskom štrajku len v úvodzovkách. Iste: ak za základ na výpočet podielu štrajkujúcich vezmeme celkový počet zamestnancov vysokých škôl (prípadne počet ich pedagógov), získame zanedbateľné číslo. Týmto postupom sa však zakrýva fakt, že na niektorých pracoviskách (Filozofická a Prírodovedecká fakulta UK, Fakulta matematiky fyziky a informatiky UK, Fakulta riadenia a informatiky ŽU, Fakulta informatiky a informačných technológií STU) sa do solidárneho štrajku zapojila až štvrtina zamestnancov, ba niekde i viac. Pripomínam, že každý štrajkoval bez toho, že by si od splnenia požiadaviek mohol sľubovať akýkoľvek osobný prospech.

Ešte menej viditeľné, no tým cennejšie, sú zmeny, ktoré štrajk priniesol na úrovni medziludských vzťahov: na jednotlivých pracoviskách, medzi katedrami, fakultami a vysokými školami, ale aj medzi rôznymi stupňami vzdelávacieho systému. Vytvorili sa väzby, ktoré sa stanú základom spoločného postupu v ďalších zápasoch. Osobne som štrajk na vysokých školách vnímal aj ako generálku pred prípadným väčším, spoločným štrajkom všetkých zamestnancov školstva.

Zdá sa totiž, že inak to nepôjde. V roku 2014 dosahoval tarifný plat mladého učiteľa v regionálnom školstve (11. platová trieda, rok praxe) úroveň asi 0,5-násobku priemernej mzdy všetkých zamestnancov s vysokoškolským vzdelaním. V roku 2008 išlo o 0,45-násobok. Ak tento tarifný plat prirovnáme k priemernej mzde všetkých 25 – 29-ročných zamestnancov v slovenskom hospodárstve (bez ohľadu na vzdelanie), zistíme, že v roku 2014 bol pod úrovňou 0,8-násobku (v roku 2008: 0,71-násobok). Inými slovami, absolvent učiteľského odboru sa môže rozhodnúť pre lukratívnu kariéru, ktorá mu prinesie asi o polovicu nižší plat než majú ostatní absolventi, resp. o 20 % nižší plat ako majú v priemere jeho rovesníci. Dôsledky sú evidentné: zo školstva odchádzajú mladí učители, nových prichádza málo. Klesá záujem o štúdium učiteľských odborov. Napríklad na našej fakulte kedysi veľmi populárna kombinácia „filozofia – história“ dnes bojuje o uchádzačov.

Ani starší učители na tom nie sú oveľa lepšie: tarifný plat skúseného učiteľa

(11. platová trieda, 15 rokov praxe) bol v roku 2014 na úrovni 0,56 násobku priemerného platu vysokoškolsky vzdelaných (2008: 0,51-násobok). Námietka, že od roku 2014 sa tarifné platy zvyšovali, a to hneď dvakrát, neobstojí. Rástli aj mzdy v iných odvetviach (v priemere o asi 3,5 %). Ak aj reálna životná úroveň učiteľov neprešľapuje na mieste, hýbe sa slimačím tempom.

V prvý deň štrajku na vysokých školách som dostal rozhorčený e-mail od pracovníčky jednej univerzity na východnom Slovensku. Vraj jej kolegyne zo základných a stredných škôl s rovnakým počtom odpracovaných rokov zarobia viac ako ona, pedagogička na vysokej škole. Štrajk preto nepodporí. Nuž, áno, ohodnotenie vysokoškolských učiteľov (nehovoriac o nepedagogických zamestnancoch) je naozaj nízke a často sa nelíši od údajov, ktoré som už uviedol. Závist' a truc však situáciu nezlepšia.

Naopak, prvým konštruktívnym krokom je už to, že sme ku každému dňu štrajku v regionálnom školstve pripojili jeden deň štrajku na vysokých školách. Časť zamestnancov vysokých škôl aktívne a bez okolkov vystúpila na podporu svojich kolegov. V ďalšom období budeme pokračovať v budovaní solidarity medzi zamestnancami rezortu: stretávať sa, diskutovať, organizovať spoločné akcie, zapájať aj tých, ktorí dosiaľ z rôznych dôvodov váhali, a spoločne vyvíjať tlak na novú vládu. Slovenskí pedagógovia – v regionálnom školstve i na vysokých školách – viac ako dve desaťročia čakali na to, že sa zásadne zlepši ich postavenie. Bez vlastného pričinenia budú odsúdení čakať ďalej.

Juraj Halas
člen Iniciatívy vysokoškolských učiteľov